

staan, schafte hij zich voor zijn dienst tweedehands auto's aan (nieuwe waren niet te krijgen) – f 20 000 per auto (huidige waarde: op zijn minst het vijfvoud) noemde hij eens jegens Polling, de consul in Porto, 'beestachtig goedkoop'.¹ Dat hij in '41 naliet enige boekhouding te voeren, is begrijpelijk; een Duitse bezetting van Portugal was toen geenszins denkbeeldig. Ook nadien evenwel gaf hij veel (en volgens sommigen: veel te veel) geld uit, gedeeltelijk zonder voor bewijsstukken te zorgen. De Nederlandse medewerkers van zijn bureau werden financieel door hem verwend; zij konden zich veel ruimer bewegen dan legatie-ambtenaren in vergelijkbare rangen. Ernstiger was dat Maas nagenoeg geen poging ondernam om van Portugal uit een geheime verbinding met bezet Nederland op te bouwen (ook zijn pogingen om in '42 een illegale ontsnappingsroute door de Pyreneeën te vormen, mislukten) – anders gezegd: wie al waardering kon koesteren voor hetgeen Maas op het gebied van de contraspionage bereikte, moest zich toch afvragen of hij de taak die hij ook persoonlijk als de *primaire* had kunnen beschouwen (de verbinding met Nederland), niet teveel uit het oog verloor. Hij werd in '42 en meer nog in '43 betrokken in akelige ruzies, vooral met Flaes die in een brief aan Buitenlandse Zaken op 'de consequente liquidatie van de heer Maas en zijn geheime toneelgezelschap' aandrong.² Van Kleffens moest in september '43 zijn secretaris-generaal van Bylandt naar Lissabon zenden om de twee kemphanen te scheiden. In oktober liet Somer, hoofd van het Bureau Inlichtingen, de administratie van het bureau van Maas controleren – er werd een vernietigend rapport uitgebracht; een contact met of via Spanje had Maas niet gelegd, 'in alles', aldus de rapporteur, 'dringt zijn zucht van *grand seigneur* te spelen en dikdoenerij naar voren.'³

Somer die zich medio november in Lissabon bevond (op doorreis naar Spanje als 'Elias van Praag') ging onmiddellijk tot actie over: op de 15de of 16de las hij het rapport, op de 17de zei hij Maas dat van zijn diensten geen gebruik meer zou worden gemaakt (deze nam per 1 december ontslag en kreeg twee dagen later een ernstig auto-ongeluk), op de 19de installeerde hij Fock als zijn vertegenwoordiger te Lissabon. De gehele boekhouding van Maas werd vervolgens in de tweede helft van '44 door een commissie onder voorzitterschap van van Rhijn, voorzitter van de Buitengewone

¹ Getuige L. Polling, *Enq.*, dl. VI c, p. 530. ² Aangehaald in H. Maas Geesteranus: 'Opmerkingen betr. het rapport der commissie-van Rhijn inzake de administratie van de Nederlandse Inlichtingendienst te Lissabon' (17 mei 1945), p. 37 (*Enq.*, punt k, bijl. 198). ³ R. E. Sanders: 'Rapport inzake ingesteld onderzoek omtrent administratie en leiding van de Nederlandse dienst te Lissabon' (15 nov. 1943), p. 6 (a.v., bijl. 217).